

УДК 811.161.2'367

DOI <https://doi.org/10.32782/2522-4077-2026-217-18>**ТИПОЛОГІЯ ГОЛОВНИХ ЧЛЕНІВ РЕЧЕННЯ В УКРАЇНСЬКІЙ
МОВІ (НА МАТЕРІАЛІ ТВОРІВ Ю. АНДРУХОВИЧА)****TYPOLOGY OF THE MAIN SENTENCE ELEMENTS
IN THE UKRAINIAN LANGUAGE (BASED ON THE WORKS
OF YURI ANDRUKHOVYCH)****Демешко І. М.,***orcid.org/0000-0002-2982-8675**кандидат філологічних наук,**доцент кафедри української філології та журналістики**Центральноукраїнського державного університету**імені Володимира Винниченка*

У статті здійснено аналіз типології головних членів речення в українській мові на матеріалі творів Ю. Андруховича. Дослідження зосереджене на структурно-семантичних особливостях підмета й присудка, морфологічних способах вираження, функціональних різновидах і стилістичних трансформаціях у художньому дискурсі. Сучасна проза демонструє авторські синтаксичні інновації, індивідуально-стильові трансформації предикативних центрів речення, що створює потребу в типологічному аналізі головних членів речення на матеріалі художнього дискурсу. Установлено, що вибір структурних моделей підмета й присудка корелює з ідіостилем автора, жанровими параметрами твору. Аналіз матеріалу сучасної прози засвідчив, що індивідуально-авторські особливості синтаксичної організації тексту виявляються у варіативності способів вираження головних членів речення, у функційному навантаженні складених форм присудка. Здійснено комплексний структурно-семантичний та функціонально-стилістичний аналіз типології головних членів речення в українській мові на матеріалі художньої прози Юрія Андруховича. Запропоновано розширену типологічну модель підмета й присудка з урахуванням формально-граматичних, семантико-синтаксичних і текстоцентричних параметрів їхнього функціонування. Уточнено класифікаційні ознаки підмета й присудка в умовах художнього дискурсу, виявлено варіативність структурної організації та функційного навантаження головних членів речення в ідіостилі письменника. Такий підхід дає змогу точніше диференціювати різновиди підмета й присудка за способом морфологічного вираження, структурною складністю, ступенем предикативності та текстотвірною роллю. Доведено, що індивідуально-авторський стиль зумовлює функціонально-стилістичну модифікацію головних членів речення, що розширює межі їхнього традиційного граматичного опису та актуалізує їхню текстотвірну й експресивну функції.

Ключові слова: синтаксис, головні члени речення, підмет, присудок, двоскладне речення, експресивність синтаксису, інверсія, ідіостиль.

The article presents an analysis of the typology of the main sentence members in the Ukrainian language based on the works of Yuriy Andrukhovych. The study focuses on the structural-semantic features of the subject and predicate, their morphological expression, functional varieties, and stylistic transformations within the artistic discourse. Contemporary prose demonstrates authorial syntactic innovations and individual-stylistic transformations of the predicative centers of sentences, highlighting the need for a typological analysis of the main sentence members in the context of literary discourse. It has been established that the choice of structural models for subjects and predicates correlates with the author's idiolect and the genre-specific parameters of the work. Analysis of contemporary prose material shows that individual-authorial features of syntactic organization manifest in the variability of ways the main sentence members are expressed and in the functional load of complex predicate forms. A comprehensive structural-semantic and functional-stylistic analysis of the typology of the main sentence members in Ukrainian was conducted

© Демешко І. М., 2026

Стаття поширюється
на умовах ліцензії
відкритого доступу (CC BY 4.0)

using Yuriy Andrukhovych's artistic prose. An extended typological model of the subject and predicate is proposed, taking into account formal-grammatical, semantic-syntactic, and text-centered parameters of their functioning. The classificatory features of subjects and predicates in the context of literary discourse have been refined, revealing variability in their structural organization and functional load within the author's idiolect. This approach allows for a more precise differentiation of the types of subjects and predicates according to morphological expression, structural complexity, degree of predicativity, and text-forming role. It is demonstrated that the individual-authorial style determines the functional-stylistic modification of the main sentence members, extending the limits of their traditional grammatical description and actualizing their text-forming and expressive functions.

Key words: syntax, main sentence elements, subject, predicate, two-member sentence, syntactic expressiveness, inversion, idiostyle.

Постановка проблеми. У сучасному мовознавстві зростає інтерес до функційно-комунікативного й текстоцентричного підходів, що зумовлює потребу переосмислення традиційних класифікацій головних членів речення з урахуванням реального мовного вжитку, зокрема в художньому дискурсі. Актуальність дослідження зумовлена потребою комплексного аналізу функціонування головних членів речення в художньому дискурсі, зокрема в ідіостилі сучасних українських письменників. Проза Ю. Андруховича характеризується синтаксичною варіативністю, експериментальністю, активним використанням нестандартних конструкцій, що робить її продуктивним матеріалом для синтаксичних досліджень. Сучасна проза – динамічний сегмент мовної практики, що демонструє авторські синтаксичні інновації, індивідуально-стильові трансформації предикативних центрів речення, що створює потребу в типологічному аналізі головних членів речення на матеріалі художнього дискурсу. Дослідження типології головних членів речення в українській мові на матеріалі сучасної прози сприяє уточненню структурно-семантичних і функційних параметрів підмета та присудка, поглиблює розуміння синтаксичної організації художнього тексту, розширює опис реальних мовних процесів у сучасному українському мовленні. Запропоновано типологічну модель підмета й присудка з урахуванням формально-граматичних, семантико-синтаксичних і текстоцентричних параметрів їхнього функціонування. Уточнено класифікаційні ознаки підмета й присудка в умовах художнього дискурсу, виявлено варіативність структурної організації та функційного навантаження головних членів речення в ідіостилі письменника. Доведено, що індивідуально-авторський стиль зумовлює функціонально-стилістичну модифікацію головних членів речення, що розширює межі їхнього традиційного граматичного опису та актуалізує їхню текстотвірну й експресивну функції. Отримані результати поглиблюють теоретичне розуміння синтаксичної структури простого речення та розширюють описові можливості сучасної граматики української мови. Типологію головних членів речення доцільно застосовувати в курсах сучасної української мови, стилістики та лінгвістичного аналізу тексту, у подальших дослідженнях художнього синтаксису й авторського ідіостилу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання структури двоскладного речення у своїх працях дослужували І. Вихованець (розробив теорію функційного синтаксису), А. Загнітко, К. Городенська, Л. Мацько (вивчала стилістичний аспект синтаксичних одиниць), О. Пономарів (досліджував синтаксичні норми сучасної української літературної мови). Також питання структури речення, предикації та синтаксичної типології пов'язані з працями Н. Хомського (автор генеративної теорії синтаксису), Л. Теньєра (засновник валентнісної теорії речення).

Концепцію виконаного дослідження сформовано на теоретичних засадах функційно-категорійної граматики, розроблених у працях О. Мельничука, І. Кучеренка, О. Бондарка, В. Русанівського, А. Грищенка, І. Вихованця, М. Плющ, К. Городенської, Н. Іваницької, А. Загнітка, Н. Гуйванюк, Р. Христіанінової, М. Мірченка, М. Вінтоніва та інших дослідників. Сучасні синтаксичні дослідження, що спираються на принципи функційно-категорійної граматики, розмежовують формально-граматичні та семантико-синтаксичні члени речення (власне члени речення і синтаксеми) та акцентують на розбіжностях між формальними й семантичними характеристиками. За концеп-

цією А. Загнітка, підмет розглядається не лише як формально-граматичний компонент речення, а й як категорія з певною семантичною наповненістю залежно від характеру категорійної семантики. Учений виокремлює такі різновиди підмета: 1) активний діяч; 2) носій стану; 3) суб'єкт процесу; 4) предмет якісної характеристики; 5) предмет, що перебуває у певних відношеннях; 6) ідентифікований предмет [1, с. 144]. М. Мірченко, аналізуючи систему синтаксичних категорій, виокремлює формально-граматичну категорію присудка та визначає в її межах вісім граем: простий дієслівний присудок, нульовий присудок, складений дієслівний присудок, складений іменний присудок, подвійний присудок, ускладнений складений присудок, інфінітивний присудок і вторинний присудок [2, с. 237]. О. Грипас зазначає, що «статус предиката полягає в позначенні статичних властивостей і динамічних проявів опредметнених об'єктів дійсності» [3, с. 15]. Р. Христіанінова, проаналізувавши структурно-семантичні особливості присудків, класифікує їх на прості та складені і детально розглядає дієслівні форми та інфінітив в аспекті функціонального синтаксису, спираючись на концепції І. Вихованця, А. Загнітка [4; 5]. Підмет і присудок – структурно необхідні головні члени двоскладного речення, через взаємодію яких реалізується предикативність як визначальна граматична ознака комунікативної синтаксичної конструкції. Традиційне надання підметові провідної ролі в парі головних членів значною мірою зумовлене історичною граматичною традицією, а не об'єктивною ієрархією синтаксичних відношень. У сучасному мовознавстві поняття підмета пов'язують зі структурною схемою речення та його семантичною організацією. Типологія головних членів речення розвивається на перетині формально-граматичних, функційних, семантичних і комунікативних аспектів, що забезпечує її багатовимірне наукове осмислення. За морфологічною природою присудкової форми та способом вираження модально-часових значень у сучасному українському мовознавстві виокремлюють такі типи присудків: простий дієслівний, складений дієслівний, складений іменний та складний (подвійний, дуплексив). Присудок – компонент формально-граматичної структури простого двоскладного речення, який перебуває в предикативному зв'язку з підметом і виступає формальним корелятом предиката. Типологія головних членів речення формується на перетині формально-граматичного, функційного, семантичного та комунікативного підходів, що забезпечує її багатовимірне наукове осмислення. Присудок – ключовий компонент формально-граматичної структури простого двоскладного речення: він перебуває в предикативному зв'язку з підметом і функціонує як формальний відповідник предиката. Студенти під час вивчення синтаксису простого речення працюють за авторським посібником викладача [6].

Отже, у сучасному мовознавстві підмет і присудок – взаємопов'язані та системно організовані категорії, що функціонують у формально-граматичному й семантико-синтаксичному вимірах. Традиційне розуміння підмета як структурно обов'язкового компонента двоскладного речення узгоджується з розвиненою типологією присудка, з виокремленням його граем у межах формально-граматичної категорії. Такий комплексний підхід забезпечує цілісне бачення предикативної організації речення та формує теоретичну основу для поглибленого аналізу синтаксичних одиниць у різних типах текстів.

Мета дослідження – здійснити структурно-семантичний та функційно-стилістичний аналіз головних членів речення у творах Ю. Андруховича.

У межах дослідження передбачено: 1) систематизувати структурні моделі підмета й присудка у творах письменника; 2) охарактеризувати семантичні та комунікативно-прагматичні особливості предикативних конструкцій; 3) простежити вплив індивідуально-авторського стилю на варіативність синтаксичних реалізацій; 4) визначити тенденції розвитку предикативної структури речення в сучасному художньому дискурсі. Такий підхід дає змогу розглядати головні члени речення не лише як формально-граматичні одиниці, а як елементи текстотворення та засоби репрезентації авторської картини світу.

Виклад основного матеріалу. Аналіз типологічних різновидів головних членів двоскладного речення на матеріалі сучасної української художньої прози з урахуванням текстоцентричного підходу дає змогу виявити основні тенденції функціонування предикативних конструкцій

у сучасному художньому дискурсі. Такий підхід сприяє з'ясуванню взаємозв'язку між типом головних членів речення та специфікою індивідуально-авторської синтаксичної організації тексту, окресленню типологічної моделі головних членів речення з позицій формально-граматичного й функційно-стилістичного аналізу. Ідіостиль письменника постає як цілісна система індивідуального світобачення, що реалізується в тексті. Ідіостиль – прояв мовотворчої індивідуальності митця. Він розкриває авторське бачення дійсності, забезпечує впізнаваність творів, унікальність серед інших художніх систем. У роботі визначено основні типи підметів (простий, складений) та присудків (простий дієслівний, складений дієслівний, складений іменний), проаналізовано їхню роль у формуванні ритмомелодики тексту та вираженні авторської інтенції. Виявлено, що в прозі Ю. Андруховича спостерігається тенденція до експериментування з граматичною нормою, що сприяє динамізації синтаксичної структури речення та посиленню експресивності висловлювання.

Письменник у текстах своїх творів (у романах «Дванадцять обручів [7]», «Лексикон інтимних міст. Довільний посібник з геопоетики та космополітики.» [8], «Московіада» [9]) використовує прості та складені підмети виражені: 1) іменником у називному відмінку: На певній стадії розмови *урядник* таки згадував про нього і <...> обіцяв посприяти [7, с. 1]; 2) особовим або заперечним займенником у називному відмінку: Минулися ті повільні часи, коли *ми* могли дозволити собі відступи, пом'якшення, амністії, розпруження, розрідження [8, с. 90]. *Ніхто* не претендує на твою гідність [Там само, с. 93]; 3) порядковим числівником, дієприкметником: Стукачі, каже той *перший*, лагідний, це не в нашій компетенції. Тоді <...> вривається з блискавицями *другий* [8, с. 48]. Але про те, що вчинив <...> письменник Вася Мочалкін, знають лише *втаємничені* [Там само, с. 6].

У романах Ю. Андруховича «Московіада», «Лексикон інтимних міст. Довільний посібник з геопоетики та космополітики» та «Дванадцять обручів» використано такі типи складених підметів, виражені: 1) кількісним числівником з прийменниково-іменниковою конструкцією (прийменником та іменником у родовому відмінку множини: *Ось один з варіантів* [8, с. 9]; 2) займенниками, числівниками *багато, мало, стільки, скільки, чимало* з іменником у родовому відмінку множини: *Отже, її разом зі смичком таки було покладено у футляр – чимало свідків стежило за цим ритуальним жестом...* [7, с. 56]; 3) іменниками з кількісним значенням *десяток, сотня, половина: Минає лише десяток років – і майже все повторюється...* [Там само, с. 16]; 4) іменником *більшість* та прийменником із займенником у родовому відмінку: *Ймовірніше за все, більшість із них була приречена залишатися в цій центрифусі вічно* [Там само, с. 119]; 5) іменником на позначення обсягу, міри, сукупності: *І все ж я не знаю, як витримав би всі атракції того дня – <...> Блакитну мечеть, Великий Базар, короточасні дощі, поривисті вітри з Босфору і Дарданелл, зграї турецької пацанви з парасолями наготові, згідної бігти за нами вже від автобуса за якісь лише пару тисяч лір <...>* [9, с. 270]; 6) сполученням слів (іменники в називному відмінку множини та іменники в родовому відмінку множини): *Лінії ший, <...> спини, сідниць і ніг творили свої чудові дуги, півкола й опуклості* [7, с. 39].

Складені підмети зі значенням вибірковості складаються із займенника або числівника в називному відмінку, прийменника *з, із* та повнозначного слова в родовому відмінку. До їхнього складу входять числівники, що виражають: 1) конкретну кількість: *Один з акторів <...> похвалявся перед мамою своїми прикрасами* [9, с. 8]; 2) неозначену кількість: *Дехто з приятелів навіть стверджував, що вийшло на краще і з новою владою можна і слід так само успішно порозумітися <...>* [7, с. 3]. <...> *дехто з перелічених прибирав місто до рук по кілька разів, щонайменше по два* [9, с. 111]. Складені підмети (соціативні) складаються з двох повнозначних слів у називному та орудному відмінках з прийменником *з*: *«Глосарій» формували ми з Іздриком, тож ми й написали до нього більшість глос* [Там само, с. 2].

Семантично неподільні підмети становлять цілісні синтаксичні комплекси, що складаються з головного компонента з послабленим комунікативним навантаженням та залежного компо-

нента з повною семантичною реалізацією. У творах «Дванадцять обручів», «Московіада» та «Лексикон інтимних міст: довільний посібник з геопоетики та космополітики» репрезентовано такі моделі цих конструкцій: 1. Сполучення слів *початок*, *кінець* із часовими назвами з іменником в родовому вілмінку: *З моїх припущень випливає, що початок моди на них і масова їх поява у людних туристичних місцях припадають десь на першу половину або середину 1990-х років* [9, с. 14]. *Тоді був початок червня* <...> [Там само, с. 27]. *Тоді був кінець жовтня...* [Там само, с. 212]. 2. Сполучення займенників *хтось*, *щось* із прикметником або субстантивованим прикметником: *Хтось із нас відразу визначив «Rockin' Chair», хтось інший «After You've Gone», хтось докинув, що це ж Бенні Гудмен і всі енергійно закивали, відтак хтось іще з перших тактів упізнав «The Jeer Is Jumpin'»*. [Там само, с. 65]. *Щось подібне вже було сьогодні – гаряча вода, поцілунки* [8, с. 36]. Підмет організовує предикативну основу висловлювання, забезпечує логічну ясність, змістову завершеність і природність формулювання думки. Варіативність форм підмета відкриває простір для стилістичної гнучкості, емоційної насиченості та естетичної виразності мовлення. Художнє слово реалізує потенціал національної мови, активізує її внутрішні ресурси та здатне впливати на інтелект і почуття читача. Синтаксична організація тексту, зокрема функціонування підметів, безпосередньо впливає на формування авторського стилю. Через синтаксичні моделі автор реалізує ідеї та забезпечує належний естетичний вплив на реципієнта. У художньому тексті підмет виконує не лише граматичну, а й концептуально-стилістичну функцію: він формує характер авторського мовлення, визначає сприйняття твору в цілому. Підмет організовує предикативну основу висловлювання, забезпечує логічну чіткість, змістову завершеність і природність формулювання думки. Різноманітність форм підмета відкриває широкі можливості для стилістичної гнучкості, емоційної насиченості та естетичної виразності мовлення. Художнє слово реалізує потенціал національної мови, активізує її внутрішні ресурси й здатне впливати як на інтелект, так і на емоційну сферу читача. Синтаксична організація тексту, зокрема функціонування підмета, формує індивідуально-авторський стиль. Глибина літературного твору зумовлена рівнем мовної культури письменника, гармонією форми й змісту, естетикою слова. Через синтаксичні моделі автор репрезентує ідеї, забезпечує належний естетичний вплив на реципієнта. У художньому тексті підмет виконує не лише граматичну, а й концептуально-стилістичну функції: формує характер авторського мовлення, визначає цілісне сприйняття твору. Аналіз творів засвідчує, що письменник використовує різноманітні типи присудків. Прості присудки можуть виражатися родовими та особовими формами: *У своїх листах з України Карл Йозеф Цумбруннен писав* (мін. час, ч. р.). *Снилося мені з п'ятниці на суботу, нібито я вечеряю* (1-а ос. одн., теп. час). Складений іменний присудок виражений: 1) нульовою зв'язкою та іменником: *Його листи другої половини дев'яностих – це дивна суміш приватної публіцистики, суперечливих щоденникових нотаток і нічим не вмотивованих емоційних проривів у сфері, що межують з метафізичним* [8, с. 4]. *Коли причал ближчає, і набережна більшає, і ти сам суцільне відеоспостереження* <...> [9, с. 171]; 2) нульовою зв'язкою та дієприкметником: – *Значить, ми створені для того, щоб бути разом* [7, с. 69]. *Найбільшою мірою Груневальд і досі занурений у власні витoki – прекрасну епоху зламу століть* <...> [9, с. 24].

Дієслівні складені присудки виражені такими формами: 1) допоміжне дієслово «бути» у відповідній особовій формі + дієслово, виражене інфінітивом, особовою та безособовою формами: *Я змушений був перервати його хаотичну лекцію кількома незручними запитаннями, на які він лише безглуздо кліпав очима* [8, с. 26]; 2) модальне дієслово «хотіти» + дієслово, виражене інфінітивом, особовою та безособовою формами: *Ніхто до ладу не розуміє, що хоче сказати, але кожен щось говорить* [7, с. 21]; 3) особове дієслово + інфінітив: *Я навіть починаю думати про тимчасовий перехід з чорно-білого в кольорове – не заради краси, звичайно, а заради історії* [8, с. 10]; *Я, здається, повинен був зустрітися з Кирилом* [Там само, с. 46]. 4) модальне дієслово «могти» у відповідній особовій формі + дієслово: *Ми можемо ніколи не побачитись* [7, с. 76];

5) фазове дієслово «почати» у відповідній формі + інфінітив: *Не так давно тут знову **почали** надовго **вимикати** світло* [8, с. 2]. *Чеська мова, яку я тоді **почав любити**, пробиралась у вуха назвами зупинок* [9, с. 193]; 6) модальне дієслово «мати», «мусити» в значенні примусу, у відповідній особовій формі + дієслово в особовій чи безособовій формі: *Життя на хребті **мусило здаватися** нормальним, нічим не відрізняючись від варшавського, краківського чи навіть і львівського* [8, с. 9]. Аналізуючи синтаксичну функцію інфінітива в структурі речення, доречно розглянути інфінітив як другорядний член речення: додаток: *Я думав, ти **встигнеш піймати** мою руку...* [7, с. 14]. *<...> і тобі **доводиться перепитувати** Кирила* [Там само, с. 20]: обставина: *Вона йшла **не озиралася***. Результати дослідження засвідчують, що типологія головних членів речення в художньому тексті виходить за межі традиційного граматичного опису й набуває виразного функційно-стилістичного виміру. Присудкова система в текстах Ю. Андруховича вирізняється високим рівнем варіативності. Переважають прості дієслівні присудки з активною семантикою руху, зміни стану або сприйняття. Водночас широко представлені складені дієслівні присудки з модальними компонентами («*мусив згадати*», «*міг би сказати*»), які передають внутрішній стан персонажа та його оцінне ставлення до зображуваного. Складені іменні присудки формують у тексті філософське або іронічне звучання. Синтаксис творів Ю. Андруховича вирізняється взаємодією простих та складених конструкцій. Інформаційне та смислове навантаження речення часто переноситься з підмета на інші компоненти – присудок, обставини чи додатки, – що посилює експресивність, створює ефект несподіванки та ритмічний акцент. Таке зміщення комунікативного центру посилює індивідуально-авторський стиль і динаміку тексту, сприяє оновленому сприйняттю інформації читачем. Автор системно використовує поєднання простих та ускладнених речень, що забезпечує ритмічну організацію тексту, акцентує смислові доміанти та підвищує експресивність. Прості речення виконують функцію структурної основи, а ускладнені конструкції слугують засобом деталізації, уточнення й емоційного насичення змісту. Така взаємодія синтаксичних одиниць різного типу сприяє глибшому розкриттю авторського задуму та формуванню індивідуального стилю письма. Головні члени речення реалізують не лише структурну, а й стилістичну функцію: вони формують інтонаційну організацію тексту, забезпечують передачу іронії, інтертекстуальність, відображають фрагментарність, притаманну постмодерному дискурсу. Таке зміщення комунікативного центру посилює індивідуально-авторський стиль і динаміку тексту, а також сприяє оновленому сприйняттю інформації читачем. Ю. Андрухович системно використовує поєднання простих та ускладнених речень, що забезпечує ритмічну організацію тексту, акцентує смислові доміанти та підвищує експресивність висловлювань. Прості речення виконують функцію структурної основи, тоді як ускладнені конструкції слугують засобом деталізації, уточнення й емоційного насичення змісту. Взаємодія синтаксичних одиниць різного типу сприяє глибшому розкриттю авторського задуму та формуванню індивідуального стилю письма. Головні члени речення реалізують не лише структурну, а й стилістичну функцію: вони формують інтонаційну організацію тексту, забезпечують передачу іронії та інтертекстуальність, а також відображають фрагментарність, притаманну постмодерному дискурсу.

Присудки виконують такі функції: 1) опису описуваного в романі часу та, зокрема, політичної ситуації в країні: *Він так само **не перестав їздити** й тоді, коли український уряд значно **ускладнив** візові процедури, а також суттєво **підвищив** ціни на консульські послуги* [8, с. 2]; 2) перебігу подій, коли автор бажає детально описати ситуацію, яка характеризує певну подію в романі чи допомагає зрозуміти вчинки героїв: *Тож нічого дивного, що у спогадах своєї нареченої Антонич **постає** радше ніяким [8, с. 125]. <...> як оце Ніщо **дозволяє** собі з нами **бавитись і забирає** в ніч найкращих людей <...>* [Там само, с. 289]; 3) характеристики та опису людського суб'єкта: *Отак поступово ти **входиш** у дійсність, пам'ятаючи, що гарячої води може й не бути, ... котрий **мешкає** у протилежному крилі, вчора **мав** уп'яте **виступ** на телебаченні, в якому дев'ять разів **ужив** слово «духовність» і вісім разів **витирав** тильним боком долоні похмільний піт із чола, що варто би подзвонити додому* [7, с. 2].

Присудок у романах Ю. Андруховича «Московіада», «Дванадцять обручів», «Лексикон інтимних міст. Довільний посібник з геопоетики та космополітики» характеризується структурною різноманітністю, виконує важливу стилістичну функцію: забезпечує передачу авторського бачення змальованих у творах ситуацій. У досліджуваних текстах письменник активно послуговується простим присудком, який виражений особовою формою дієслова. Складений дієслівний присудок функціонує за моделлю «модальні або фазові дієслова (бути, стати, могли, мусити, хотіти, почати) + інфінітив», а також через поєднання двох повнозначних дієслів, де одне зазвичай виражене особовою формою, а інше – інфінітивом. Складений іменний присудок реалізується через модель «дієслово-зв'язка бути, стати + іменна частина (іменник, прикметник)». У стилістичному аспекті присудки виконують такі функції: сприяють створенню емоційного тла твору, передають психологічну напруженість, моделюють авторське бачення ситуації, забезпечують деталізацію описуваних подій, вчинків персонажів. У збірці «Рекреації» (авторські оповідання про місто, простір, сприйняття), герої часто сидять, слухають, дивляться чи реагують на міське середовище – типові ситуації, у яких можна реконструювати синтаксичні зразки з присудками чи дієслівними групами: *Я стояв дивився на місто. Він сидів куриє і мовчав* [10]. Аналіз семантичних структур і стилістичних засобів у прозі Ю. Андруховича підтверджує, що використовуються прості дієслівні присудки, складені (дієслівні, іменні) і складні форми, які передають одночасність двох дій (стояв і дивився, сидів і мовчав) – це художній прийом, що посилює емоційну напругу.

Таким чином, дослідження основних категорій присудка, його функцій і структурних особливостей дає змогу глибше з'ясувати його співвідношення з іншими членами речення, визначити роль і місце в синтаксичній організації тексту. Аналіз предикатних синтаксем відкриває нові можливості для вивчення їхнього формально-граматичного вираження та визначення типів присудків у сучасній українській мові. Дослідження синтаксичної специфіки творів Ю. Андруховича має значний лінгвістичний інтерес, оскільки синтаксична та стилістична організація його текстів, особливості індивідуального письма визначають характер використання синтаксичних конструкцій. Такі конструкції вирізняються специфікою семантики, структури та функціонування як у межах цілого твору, так і на рівні окремих предикативних утворень. Головні члени речення, зокрема присудок, виконують вагомe смислове навантаження, адже становлять ядро речення не лише в предикативному, а й у змістовому аспекті. Уживання присудка узгоджується з комунікативною метою висловлення і водночас сприяє її найприроднішій та найдоцільнішій реалізації. Уміле використання різновидів присудка забезпечує точність, виразність і природність передачі думок та почуттів, а в багатьох випадках – естетичну довершеність мовлення.

Висновки. У прозі Ю. Андруховича переважають прості підмети, виражені іменниками в називному відмінку, що відповідає нормативній моделі двоскладного речення. Водночас спостерігається активне використання підметів, які формують узагальнені образи за концептами «місто», «час», «пам'ять». Також поширені складені підмети, що ускладнює синтаксичну організацію висловлювання. Характерна риса – інверсійне розташування підмета після присудка, що надає висловлюванню додаткової експресивності, використання простих, складених дієслівних та іменних присудків. Його тексти вирізняються різноманітністю дієслівних форм.

Аналіз типології головних членів речення в українській мові на матеріалі творів Ю. Андруховича засвідчив, що художній текст розширює традиційні граматичні межі підмета та присудка. Індивідуальний стиль письменника проявляється через варіативність синтаксичних структур, експресивне використання інверсії, складених форм присудка. Це свідчить про функціонально-стилістичну трансформацію типології головних членів речення в сучасному художньому дискурсі.

Перспективи подальших досліджень пов'язані з аналізом синтаксичних моделей та зіставленням авторського стилю з іншими представниками сучасної української літератури.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Загнітко А. П. Теоретична граматика української мови: Синтаксис : монографія. Донецьк : ДонНУ, 2001. 662 с.
2. Мірченко М. В. Структура синтаксичних категорій : Луцьк : РВВ «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2004. 393 с.
3. Грипас О. Новітній синтаксис в аспекті предикатно-аргументної теорії. *Українська мова й література в сучасній школі*. 2012. № 5 (травень). С. 11–14.
URL : https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/5746/1/O_Hrypas_UMLSS_5_GI.pdf
4. Христіанінова Р. О. Типологія присудків у сучасній українській мові. *Науковий журнал*. 2016. № 1(5). С. 182–201. URL: <https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/10116/1/0%B0.pdf>
5. Христіанінова Р. О. Подвійний присудок у сучасній українській мові. *Типологія та функції мовних одиниць* : наук. журнал на пошану члена-кореспондента НАН України І. Р. Вихованця / [редкол. : Н. М. Костусяк (гол. ред.) та ін.]. Луцьк : Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2015. № 2 (4). С. 237–248. URL : <https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/7/1/237-249.pdf>
6. Демешко І. М. Сучасна українська літературна мова : Синтаксис. Словосполучення. Просте неускладнене речення : навч. посіб. Харків : ФОП Озеров Г. В., 2021. 248 с.
7. Андрухович Ю. Дванадцять оброчів. Київ : Критика, 2003. 317 с.
8. Андрухович Ю. Лексикон інтимних міст. Довільний посібник з геопоетики та космополітики. Київ : Meridian Czernowitz, Майстер книг, 2011. 480 с.
9. Андрухович Ю. Московіада. Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2000. 152 с.
10. Андрухович Ю. Рекреації. Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2005. 160 с.

Дата першого надходження статті до видання: 27.03.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 16.04.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 30.05.2026